крупнейших мировых спортивных мероприятий, таких как Олимпийские летние и зимние игры, чемпионат мира по футболу или европейские чемпионаты (УЕФА).

В последние годы наблюдается тенденция к тому, что некоторые из этих крупных событий переместились в сравнительно менее развитые или развивающиеся страны, такие как Южная Африка, Бразилия, Россия или Азербайджан. В 2015 году в Азербайджане стали проводиться мега-спортивные мероприятия с проведением первых Европейских игр. С тех пор страна продолжала принимать спортивные мероприятия, такие как регулярные гонки Формулы 1 или 4-ые Исламские Игры Солидарности. В 2019 году в Баку впервые состоялся финал Лиги Европы УЕФА, престижного европейского соревнования по клубному футболу. Эту игру можно рассматривать как своего рода генеральную репетицию к предстоящим играм Евро-2020. Впервые в истории Евро будет проходить в 12 разных городах со всей Европы. На Бакинском Олимпийском Стадионе состоятся три игры группового этапа, а также четвертьфинал. Это будет крупнейшее событие на сегодняшний день, и Азербайджан взял на себя ответственность за его проведение.

С самого начала таких мега-мероприятий, посвященных спорту, политики и менеджеры размышляли о потенциальных полезных эффектах от проведения таких мероприятий как для общества в целом, так и для (местной) экономики в частности. Это исследование внесет свой вклад в литературу, исследуя возможные последствия размещения игр Евро-2020 в развивающейся стране, то есть в Азербайджане. Вопрос исследования: каковы ожидаемые результаты игр Евро-2020 для экономики и общества в Азербайджане?

Ключевые слова: ЕВРО-2020, спортивные мега-события, футбол, экономика, социальное.

İDMAN KOMANDASININ MENECMENTİNDƏ LİDERİN ROLU

Kələntərli Nailə Merac qızı
mexanika üzrə elmləri doktoru, dosent,
“İdman menecmenti və kommunikasiya” kafedrası

Süleymanov Maqsud İsmayıl oğlu-
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, baş müəllim
“İdman menecmenti və kommunikasiya” kafedrası

Nəşr tarixi
Qəbul edilib: 11 yanvar 2020
Dərc olunub: 5 mart 2020
© 2020 ADBTİA. Bütün hüquqlar qorunur

Xülasə: Məqalədə liderliyin təşkilatı, təhsil, informasiya funksiyaları araşdırılır. İdman menecmentində liderin keyfiyyətləri və ilderliyin rolu araşdırılır. Menecerlərin və liderlərin xüsusiyyətlərini müqayisəsi edilir, liderin idman komandaların menecmentində rolu araşdırılır. Məqalədə qeyd edilir ki, idman komandası təkcə idarəetmə obyekti deyil, həm də fəaliyyət obyekti kimi çıxış edir. İdman komandasında lider qrupun iyerarxik quruluşuna daxil olur, öz hərəkətləri ilə qrup məqsədinə çatmasına öz töhfəsini verir. Məqalədə idman komandasında liderliyin inkişafı üçün müəyyən prosedurların istifadəsi qeyd olunur. Bunun üçün şəxsi motivasiyanın inkişafı; fərdi intellektual və mənəvi liderlik keyfiyyətlərinin inkişafı; qrup üzvləri ilə münasibətlərdə liderin və onun xoş niyyətinin sosial bacarıqlarının təmin edilməsi; vəziyyəti tez və düzgün qiymətləndirmək, qrup üzvlərinin xüsusiyyətlərini, maraqlarını bilmək və nəzərə almaq bacarıqı nəzərdə tutulur.

Açar sözlər: liderlik, lider, menecment, idman komandası, idman menecmenti,menecer, ardıcıllar, təşkilat, qrup, liderlik keyfiyyətləri, məşqçi, liderliyin inkişafı

Liderlik problemi 40 ildən çoxdur ki, müxtəlif ölkələrdə fəal şəkildə öyrənilir. Ən fəal tədqiqat liderlik nəzəriyyəsinin yarandığı ABŞ-da olub və bu ölkədə aktiv davam edir. Bu sahədə 5000-dən çox müstəqil araşdırma var.

Lider dedikdə, hər hansı bir fərdi və ya qrupu məqsədə çatmaq üçün öz arxasınca apara bilən şəxs başa düşülür. Liderlik – özünü və başqalarını son məqsəd naminə səfərbər etmək qabiliyyətidir.

Lider, hakimiyyəti və nüfuzu olan şəxsdir. Hər bir rəhbər işçi öz fərdi xasiyyətinə, davranışına, işgüzarlığına, elminə, səriştəsinə, işə və işçilərə olan yanaşma mövqeyinə və hakimiyyətdən istifadə etmək qabiliyyətinə görə lider səviyyəsinə yüksəlməyi bacarmalıdır. Liderlər adətən xarizmatik insanlar olurlar. Liderlərin idarəetmə qabiliyyətləri və şəxsi xüsusiyyətləri onları əlamətlərinə görə qruplaşdırmağa imkan verir. [1;s.154]

Liderlik idarəetmənin vacib tərəfidir. Kommunikasiya və qərar qəbuletmə proseslərinə bənzərliklə liderlik, təşkilatın bütün idarəetmə sistemini əhatə edən fəaliyyət növüdür. İdarəetmə ilə liderlik arasındakı oxşarlıq insanların qarşılıqlı əlaqəsində və onun vasitəsilə onlara təsirdən ibarətdir.

Liderlik, idarəetmə münasibətlərinin müəyyən bir növü kimi daha çox sosial təsir prosesinə, daha doğrusu, təşkilatda qarşılıqlı fəaliyyətə əsaslanır. Bu proses mürəkkəbdir, iştirakçıları arasında yüksək səviyyədə qarşılıqlı əlaqə tələb edir.

Rəhbərlikdən fərqli olaraq, liderlik təşkilatın tabeçiliyini yox, ardıcıllarının olmasını tələb edir. Müvafiq olaraq, idarəetmə ənənəvi görüşünə xas olan "rəis-tabe olan" münasibət "lider-ardıcıllar" münasibətləri ilə əvəz olunur. [2;s. 8]

Menecerlərin və liderlərin xüsusiyyətlərini müqayisə etsək görərik ki, menecer idarəçidir, təlimatlandırır, başqaların məqsədləri üçün işləyir, plan- fəaliyyətin əsasını təşkil edir, sistemə güvənir, arqumentlərdən istifadə edir, nəzarət edir, hərəkəti dəstəkləyir, peşəkardır, qərarlar qəbul edir, düzgün iş görür, tabeliyində olanlar arasında özünə qarşı hörmət yaradır. Lider menecerdən fərqli olaraq yenilikçidir, ruhlandırır, məqsədləri üzərində işləyir, görmə - fəaliyyətin əsasını təşkil edir, insanlara güvənir, emosiyalardan istifadə edir, güvənir, hərəkətə təkan verir, həvəsli şəxsdir, qərarları reallığa çevirir, düzgün iş görür, sevgi və təqlid etmək istəyi oyadır. [3;s. 220]

Liderlik qrupdaxili bir proses olaraq iştirakçıların qarşılıqlı əlaqəsini, liderin varlığını ehtiva edir və bir idman komandasının ehtiyat imkanları baxımından nəzərə alınır. Təcrübə göstərir ki, idman komandasının liderinin rolunu adətən nüfuzlu, güclü və təcrübəli idmançı oynayır.

Idman komandası həmişə bir idman qrupudur. Bu qrupun tərkibinə məşqçi, təlimatçı, hakim rəhbərliyi altında həyata keçirilən idman fəaliyyətlərinin məqsədləri ilə birləşdirilmiş ən azı iki nəfər və 25 nəfərdən çox olmayan insan daxildir.

İdman komandası təkcə idarəetmə obyekti deyil, həm də fəaliyyət obyekti kimi çıxış edir. Bir komanda daxili təşkil edilmişsə və müəyyən dərəcədə inteqrasiya olunarsa hərəkət edə bilər. Qrupdakı özünü təşkilatlanma nəticəsində hökmranlıq və təslimlik, təsir və varislik münasibətləri qurulur. İdmançıların ümumi məqsəd fəaliyyətinə tabe olması, komandanın liderə ehtiyacı artırır. Lider digər komanda üzvlərinin hesabat verəcəyi bir şəxs olmalıdır. Sosioloji tədqiqatlar göstərdi ki, ümumi bir tapşırıq yerinə yetirən qrupda liderin olması fəaliyyətin uğurunu, liderin olmaması qrupun hərəkətlərini uğursuzluğa düçar edir. İdman komandasında lider qrupun iyerarxik quruluşuna daxil olur, öz hərəkətləri ilə qrup məqsədinə çatmasına öz töhfəsini verir. İdman fəaliyyətlərinin baş verəcəyi ekstremal şərait liderə xüsusi və sərt tələblər qoyur. Bir sıra liderlik keyfiyyətləri müəyyən həddə inkişaf etdirilə bilər. Məsələn, idmançıya qrup daxilindəki münasibətlərə daha diqqətli olmağı, idmançıların fərqli ehtiyac və istəklərinə daha diqqətli olmağı.

Liderlər yalnız istedadlı idmançılar deyil, həm də komandaları idarə etməyə, kritik hallarda mümkün olmayan işləri etməyə

imkan verən nadir iradə gücünə sahib olan insanlardır.

Komanda ilə işləmək üçün məşqçinin köməkçisi zəruri olan kapitandır, çünki bəzən komanda içərisindəki mexanizmlərin necə işlədiyini anlamaq üçün kənardan baxmaq kifayət deyil. Yəni komandanın üzvü kimi kapitan məşqçi ilə komanda arasında bir əlaqə rolunu oynayır. Kapitan rəsmi şəxslərarası münasibətləri tənzimləyir.İdman komandaların kapitanları digər oyunçulardan daha tez-tez diqqəti, aqressivliyi, gərginliyə qarşı müqavimət və sinir sisteminin güclü olduqunu xarakterizə edən tipoloji xüsusiyyətlərə malikdir. Komandaların kapitanları digər şəxsi xüsusiyyətlərində də fərqlənirlər. Kapitanlar yüksək özünə hörmət və daha az narahatlıq hissi keçirirlər, bu da onlarda özünə inamını göstərir. Aydın məsələdir ki, idmanda gərgin mübarizə şəraitində uğurlu fəaliyyətini təmin etmək üçün lazım olan keyfiyyətlərə sahib olan bir idmançı kapitan seçilmək üçün namizəddir.

Kapitan komandadakı əhval-ruhiyyəyə cavabdehdir. Komandadakı əhval-ruhiyyə aşağı düşərsə, kapitan oyunçuları hər şəkildə təşviq etməli və bununla da əhval-ruhiyyəni yüksəltməlidir. Kapitan seçimi komanda tərəfindən edilməlidir. Kapitan roluna namizəd olan idmançı komandanın qərarı ilə razılaşmalı və üzərinə düşən məsuliyyətin bütün həcmini başa düşməlidir. Liderliyin rəsmi və qeyri-rəsmi iki növü arasındakı münasibətlər fərqlidir: bəzən üst-üstə düşür, bəzən də olmur. Uyğunsuzluq komandadakı kapitanın bir olması və bir neçə liderin olması ilə bağlı ola bilər. İdeal vəziyyət, əlbəttə ki, liderlərdən biri kapitan olanda olur.

Beləliklə, idmançıların fərdi xüsusiyyətləri onların lider seçilməsində böyük rol oynayır. İdman komandasında lider olmaq üçün əsas şərtlərdən biri, idmançının nüfuzdur. Nüfuza iki tərəfdən baxıla bilər: iş keyfiyyətləri, yəni mütəxəssis kimi bir şəxs və emosional keyfiyyətlər, yəni insan bir şəxs kimi. Əlbətdə ki, ideal hal idmançının həm mütəxəssis kimi, həm də bir şəxs kimi nüfuz qazanmasıdır. Təcrübə göstərir ki, belə vəziyyət nadir hallarda baş verir. Burada komanda liderinin komanda yoldaşları ilə necə davranmasından çox şey asılıdır.

İdman komandası formalaşdırarkən məşqçi potensial lideri tapmağa çalışmalıdır. Uşaq və ya yeniyetmə komandası yaradaraq, məşqçi "başçı" nın kim olduğunu müəyyən etməlidir. Lakin, potensial lider fəaliyyətində aşkar olunur.

Qeyd olunduğu kimi, İdmanda lider demək olar ki, həmişə komandanın ən güclü idmançılarından biridir. Liderlər arasında idman komandasının menecmentində iştirak etmək qabiliyyəti kifayət qədər genişdir. Üstəlik, lider məşqçinin planına və tapşırıqlarına uyğun hərəkət edirsə, bir qayda olaraq komanda üzvlərinin birgə səylərinin təşkili və əlaqələndirilməsində maksimum müsbət effekt əldə edilir. Bəzən məşqçi ilə lider arasında tam razılaşma olmur, qarşılıqlı anlaşma qurulmur. Belə vəziyyət müəyyən bir nizamsızlığa, komandadakı idarəetmə proseslərinin pozulmasına səbəb ola bilər. İdman komandalarında bir neçə qeyri-rəsmi lider ola bilər. Komandada bir neçə liderlər əgər varsa, aralarında üstünlük uğrunda mübarizə yaranır. Bu mübarizə nəticəsində komanda daxilində öz aralarında rəqabət aparan qruplar yaranır. Bu, komandanın nailiyyətlərinin azalmasına səbəb olur. İdman fəaliyyətlərində lider bir sıra funksiyaları yerinə yetirir. Təşkilati funksiya komanda məqsədlərini inkişaf etdirmək, bütün komanda üzvlərinin məqsədlərinə çatmaq üçün səylərini həyata keçirmək üçün planlar hazırlamaqdır. Oyun vəziyyətində bu funksiya əsasən komanda yoldaşlarının müəyyən hərəkətlərini istiqamətləndirən, sürətləndirən və ya gücləndirən istiqamətlərdə özünü göstərir: "Atın!", "Bloka!", "Dayan!", "Daha sürətli!" və s. Bəzən lider şüurlu şəkildə funksiyalarını daha əlverişli şəraitdə olan idmançılardan birinə verir. Bu şəkildə lider, taktiki kombinasiya həyata keçirmək üçün komanda üzvlərinin səylərini təşkil edir və istiqamətləndirir.

İnformasiya funksiyası liderin komandadakı məlumat mübadiləsinin mərkəzi olduqunu nəzərdə olur. O, idmançılara komandanın cari vəzifələri, onları necə həll etmək, funksiyaların bölgüsü, gözlənilən

nəticələr, rəqiblər və s. barədə məlumat verir. Oyun vəziyyətində bu funksiya taktika və yerinə yetirilən kombinasiya əsasında idmançılar arasında məlumat mübadiləsinin optimal səviyyədə saxlanmasına istiqamətlənib. Lider komandadakı və rəqib komandadakı əvəzetmə və hərəkətlər haqqında məlumat verir, vaxt, cari hesab, rəqiblərin gözlənilən hərəkətləri barədə məlumat verir.

Təhsil funksiyası, komanda üzvlərinin tərəfdaşlıq hisslərini, fərdi məsuliyyəti, sosial norma və tələblərə hörmət, nizam-intizam, özünütərbiyə, etibarlılıq və digər sosial baxımdan əhəmiyyətli davranış xüsusiyyətlərini inkişaf etdirmək üçün liderin səylərini özündə cəmləşdirir. Bu funksiyanı lider əsasən yarışlarda deyil, məşq və istirahət şəraitində həyata keçirir. Rəqabət mühitində liderin təhsil fəaliyyətləri dəyər mühakimələri ilə məhdudlaşır: "Düzdür!", "Yaxşıdır!", "Nə edirsiniz?" və s. onların məzmunu və emosional rənglənməsi idman davranışının düzgün formalarını düzəltmək və səhvləri aradan qaldırmaq üçün təsirli bir vasitə kimi xidmət edir.

İdmançının lider roluna yüksəldilməsində üç mümkün vəziyyət mövcuddur: idmançı qrupda lider olmaq istəyir, lakin qrup onun rəhbərliyini qəbul etmir;qrup insanı ön plana çıxarır və o, liderlik axtarmır. Bu vəziyyətdə idmançı ya lider roluna həssaslıqla razılıq verir və ya bundan canını qurtarmağa çalışır; idmançı lider olmağa çalışır və qrup onu dəstəkləyir. Aydındır ki, sonuncu hal ən optimaldır, idmançının liderlik qabiliyyətini göstərir.

Komanda lideri statusu ömürlük deyil və liderlik itirilə bilər. Hər bir komandada lider "sosial təcridə" düşə bilər. Səbəb bu güclü oyunçunun komanda yoldaşlarına münasibətində səhv davranışları, onlara kobud qışqırıqlarla müraciət etmələri, oyunçulara əhəmiyyət verməməsidir. Bunun nəticədə komandadakı kommunikasiyalar məhv olur və oyunçular hərəkətlərinə və komandaya inamı itirirlər.

Çox vaxt komandanın qarşısında duran vəzifələrin dəyişdirilməsi kapitan və ya digər liderin dəyişdirilməsinə səbəb olur, çünki keçmiş liderin təcrübəsi digər problemlərin həllinə əsaslanır və yeni vəziyyətdə onların rəhbərlik metodları təsirsiz hala gələ bilər. Buna görə komanda ilderi lider olmaq hüququnu daim sübut etməlidir. Keçmiş naliyyətlər çox vaxt komanda tərəfindən nəzərə alınmır.

Liderliyin inkişafı - müvafiq keyfiyyətlərin məqsədyönlü şəkildə formalaşması və dərinləşməsidir. İdman komandasında liderliyi inkişaf etdirmək üçün müəyyən prosedurlardan istifadə olunur: şəxsi motivasiyanın inkişafı; fərdi intellektual və mənəvi liderlik keyfiyyətlərinin inkişafı; qrup üzvləri ilə münasibətlərdə liderin və onun xoş niyyətinin sosial bacarıqlarının təmin edilməsi; vəziyyəti tez və düzgün qiymətləndirmək, qrup üzvlərinin xüsusiyyətlərini, maraqlarını bilmək və nəzərə almaq bacarıqı. Qrupun maraqlarının nəzərə alınması qrup üzvlərinin fərdi məqsəd və mənafelərinin təşkilati ilə inteqrasiyasında, ehtiyacların reallaşdırılmasında, qrupun hər bir üzvünün və bütövlükdə komandanın maraqlarının təmsil olunması və qorunmasında özünü göstərir.

Ədəbiyyat:

1. Ağasəf İ. Menecment. Bakı, Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyası, 2007.
2. Основы лидерства . Минск, Белорусский государственный технологический университет, 2014.
3. Коробко В. Теория управления. Москва, Московский Гуманитарный Университет, 2015
4. Дорофеева Л. Основы теории управления. Саратов, Саратовский Университет,2015
5. Радина Н. Психология лидерства. Н.Новгород, Нижегородский Институт Менеджмента и бизнеса, 2002.

РОЛЬ ЛИДЕРА В УПРАВЛЕНИИ СПОРТИВНОЙ КОМАНДОЙ

Калантарли Н.М.
Доктор наук по механике, доцент
Сулейманов М.И.
Доктор философских наук по экономике, старший преподаватель

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы организации лидерских, образовательных, информационных функций. Исследуются качества лидера и роль лидерства в спортивном менеджменте. Сравниваются характеристики менеджеров и лидеров, исследуется роль лидера в управлении спортивными командами. В статье отмечается, что спортивная команда является не только объектом управления, но и объектом деятельности. В спортивной команде лидер входит в иерархическую структуру группы, способствуя достижению целей группы своими действиями. В статье отмечается использование определенных процедур для развития лидерства в спортивной команде. Развитие личной мотивации для этого; развитие индивидуальных интеллектуальных и духовных лидерских качеств; обеспечение социальных навыков лидера и его добрых намерений в отношениях с членами группы; умение быстро и точно оценивать ситуацию, знать и учитывать особенности и интересы членов команды.

Ключевые слова: лидерство, лидер, менеджмент, спортивная команда, спортивный менеджмент, менеджер, последователи, организация, группа, лидерские качества, тренер, развитие лидерства.

ROLE OF A LEADER IN MANAGEMENT OF A SPORTS TEAM

Kalantarli N.M.
Doctor of Mechanical Sciences, Associate Professor
Sulaymanov M.I.
Doctor of Philosophy in Economics, Senior Lecturer

Annotation: The article examines the organization of leadership, education, information functions. The qualities of a leader and the role of leadership in sports management are explored. The characteristics of managers and leaders are compared, the role of the leader in the management of sports teams is investigated. The article notes that the sports team is not only an object of management, but also an object of activity. In a sports team, the leader enters the hierarchical structure of the group, contributing to the achievement of the group's goals through their actions. The article notes the use of certain procedures to develop leadership in a sports team. Development of personal motivation for this; development of individual intellectual and spiritual leadership qualities; ensuring the social skills of the leader and his good intentions in relations with group members; the ability to quickly and accurately assess the situation, to know and take into account the characteristics and interests of team members.

Keywords: leadership, leader, management, sports team, sports management, manager, followers, organization, group, leadership qualities, coach, leadership development